

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ОИЛА ИНСТИТУТИНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ

Рашидов Фируз Туйғунович

Ўзбекистон халқаро ислом академияси катта ўқитувчиси

E-mail: rashidov77@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада оила институти эволюцияси ва генезиси, унинг Ўзбекистонда демократик ҳуқуқий давлатни қуришда фуқаролик жамиятинининг алоҳида институти сифатидаги ўрни ва роли масалалари муҳокама қилинган. Оила институтининг шахс ижтимоий-иқтисодий ва маънавий камолотидаги ҳиссаси ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ўзаро ҳамкорлиги масалалари юзасидан таклифлар берилган.

Калит сўзлар: оила, фуқаролик жамияти, ижтимоий институт, ўзини ўзи бошқариш, трансформация, диний ташкилот, кадрият, одат, ижитимоий шериклик.

МЕСТО И РОЛЬ ИНСТИТУТА СЕМЬИ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИНСТИТУТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Рашидов Фируз Туйғунович

старший преподаватель Международной исламской академии Узбекистана

rashidov77@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются эволюция и генезис института семьи, его место и роль как отдельного института гражданского общества в построении демократического правового государства в Узбекистане. Высказаны предложения о совершенствовании института семьи в социально-экономическом и духовном развитие личности и его взаимодействии с другими институтами гражданского общества.

Ключевые слова: семья, гражданское общество, социальный институт, самоуправление, трансформация, религиозная организация, ценности, обычаи, социальное партнерство.

THE PLACE AND ROLE OF THE INSTITUTE OF FAMILY IN IMPROVING THE ACTIVITIES OF THE INSTITUTIONS OF CIVIL SOCIETY

Rashidov Firuz Tuygunovich

senior lecturer of the International Islamic Academy of Uzbekistan,

E-mail: rashidov77@mail.ru

ABSTRACT

The article examines the evolution and genesis of the institution of family, its place and role as a separate institution of civil society in the construction of a democratic legal state in Uzbekistan. Proposals were made on improving the institution of family in the socio-economic and spiritual development of the individual and its interaction with other institutions of civil society.

Keywords: family, civil society, social institution, self-governance, transformation, religious organization, values, customs, social partnership.

Ўзбекистон Республикаси ўзининг сиёсий мустақиллигини эълон қилиб унинг ҳуқуқий асосларини яратиш жараёнида мамлакат Конституцияси муқаддимасидаёқ инсонпарвар демократик ҳуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамияти қуришни ўзининг бош мақсади қилиб белгилаган.

Бу мамлакатда мавжуд фуқаролик жамияти институтларининг ижтимоий шериклик ва ҳамжиҳатликда фаолият олиб боришларига ҳуқуқий асос ва туртки бўлиб хизмат қилади.

Мана шундай фуқаролик жамиятининг энг қадимий институтларидан бири оила бўлиб, у ўсиб келаётган ҳар бир янги авлод учун энг муҳим бўлган кадрларни ўзида мужассам этган, унинг барқарорлиги ва тартиблилигини таъминлайдиган бошланғич бўғиндир. Шахс ўз ҳаёти давомида турли хил ижтимоий гуруҳлар: мактаб, олийгоҳ, меҳнат жамоаси ёки бошқа жамоаларга бирикиши мумкин, аммо туғилишдан оқ инсонга доимий ҳамроҳ бўладиган жамоа фақат оиладир.

Оила фуқаролик жамияти аъзоларини демографик тўлдириш нуқтаи назаридан ҳам, шахснинг бирламчи ижтимоийлашуви нуқтаи назаридан ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Оила дин, сиёсат, давлат, ижтимоий категорияларидан олдин пайдо бўлган, моҳияти қадимги даврлардаёқ ўрганишга эътибор қаратилган ижтимоий институтдир. Ушбу ҳодисани биринчилардан бўлиб аниқлашга ҳаракат қилган

қадимги юнон файласуфи Афлотун бўлиб у давлатлар оилаларнинг бирлашишидан вужудга келишини эътиборга олиб, патриархал оилани ўзгармас бошланғич ижтимоий birlik деб ҳисоблаган .

Француз мутафаккири Жан-Жак Руссо жинслар ўртасидаги ижтимоий тенгсизликнинг қонунийлигини инкор этган ҳолда уларнинг табиий, функционал ва ижтимоий фарқларига эътибор қаратган. Шу муносабат билан у аёллар ва эркеклар хусусиятларига дифференциал ёндашишни таклиф қилди. Руссо ўз асарларида: “Барча жамиятларнинг энг қадимги ва ягона табиийси оиладир. Шундай қилиб, оила, таъбир жоиз бўлса, сиёсий жамиятларнинг прототипидир...” деб таъкидлайди .

Замонавий дунёда оила институтининг трансформацияси муносабати билан инглиз социологи Энтони Гидденс оилани бир-бирини ижтимоий, иқтисодий ёки психологик усуллар билан қўллаб-қувватлайдиган хужайра сифатида кўради .

Шарқ уламолари, хусусан, жадидлар оила асосини тўғри қурмасдан ва ёш авлодни тўлақонли тўғри йўлда тарбияламасдан туриб жамиятни ислоҳ қилиш, унинг ривожини тараққиёт сари йўналтириш мумкин эмас ва охир оқибатда, миллат тақдири унинг оиласининг ҳолатига боғлиқ дейдилар.

“Ҳар бир миллатнинг саодати ва иззати, албатта, шу халқнинг ички интизоми ва тотувлигига боғлиқ. Тинчлик ва тотувлик эса шу миллат оилаларининг интизомига таянади. Қаерда оила муносабати кучли интизомга таянса, мамлакат ва миллат ҳам шунча кучли ва муаззам бўлади”, - деб ёзади Фитрат.

Ҳақиқатдан ҳам, оила фуқаролик жамиятининг таянч нуқтаси, барқарор тузилмасидир. Чунки, бу муқаддас даргоҳда нафақат инсон дунёга келади, балки у маънан ва ахлоқан тарбия топади.

Ўзбекистон Республикаси Оила кодексида таъкидланганидек, Оила тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг вазифалари оилани мустаҳкамлашдан, оилавий муносабатларни ўзаро муҳаббат, ишонч ва ҳурмат, ҳамжихатлик, бир-бирига ёрдам бериш ҳамда оила олдида унинг барча аъзоларининг масъуллиги ҳисси асосида қуришдан, бирон-бир шахснинг оила масалаларига ўзбошимчалик билан аралашшига йўл қўймасликдан, оила аъзолари ўз ҳуқуқларини тўсқинликсиз амалга оширишини ҳамда бу ҳуқуқларнинг ҳимоя қилинишини таъминлашдан иборатдир .

Оиланинг мақсадларидан бири – бу болалар туғилиши ва тарбияси эканлиги сабабли, Ўзбекистон Республикасида оилавий муносабатлар соҳасидаги демографик ва ижтимоий характердаги масалаларни ҳал қилишда қонунчиликдаги ёндашув негизида никоҳни эркек ва аёлнинг иттифоқи сифатида тушуниш ётади. Оила, жамиятнинг миллий ва конфессионал таркиби,

ижтимоий-маданий ва бошқа тарихий хусусиятларини аجدодлардан авлодларга етказишда кўприк вазифасини таъминловчи институт ҳисобланади. Бу Ўзбекистоннинг кўп миллатли халқи ҳаётида болалар туғилиши ва тарбияланишини сақлаш ва ривожлантириш учун муҳим.

Турли йилларда мамлакатда оилавий ҳуқуқий муносабатларни тартибга солиш, оилалардаги ижтимоий-маънавий муҳитни барқарор сақлашга қаратилган турли саъй-ҳаракатлар ўзининг етарли даражадаги ижобий натижасини бермади. Натижада оилавий можаролар ва келишмовчиликлар, ажримлар сони аввалги йилларга нисбатан кескин ошди.

Давлат органларининг, фуқаролик жамияти институтлари ўзаро ҳамкорлиги тизимининг аниқ ишлаши, қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва давлат дастурларини сўзсиз амалга ошириш, шунингдек, оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги муаммоларни ўз вақтида аниқлаш ва самарали ҳал қилиш турмуш фаровонлигига эришишнинг муҳим шарти ҳисобланади .

2018 йил 27 июнда Ўзбекистон Республикаси Перзидентининг қарори билан Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлаш концепцияси қабул қилинган бўлиб, ушбу ҳужжатда соҳада давлат сиёсатини муваффақиятли олиб боришга ғов бўлаётган бир қатор тизимли муаммо ва камчиликлар баён этилган.

Оилани ривожлантириш масалалари бўйича давлат ва фуқаролик жамияти институтлари, шунингдек, хусусий сектор ҳамкорлиги паст даражада эканлиги, оилаларда ажримлар сонининг ўсиб бораётгани, мазкур соҳада салбий тенденциялар ва муаммолар сабабларини асословчи тадқиқот ишлари етишмаслиги, миллий менталитетга ёт бўлган ғоя ва қарашлар таъсирининг олдини олиш борасидаги ишлар самара бермаётгани қайд этилган.

Ушбу муаммоларнингнинг ечими сифатида оила институтининг институционал ва ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш билан бирга ижтимоий шерикликни кучайтириш, амалий ва фундаментал тадқиқотлар олиб бориш, жамиятда анъанавий оилавий кадриятларни сақлаш ва маънавий-ахлоқий муҳитни яхшилаш таклиф этилади.

Ҳақиқатдан ҳам, Концепцияда келтирилган муаммоларнинг ечимини топмай, оилалардаги ижтимоий муҳитни барқарор ҳолатга келтирмай туриб мамлакат келажагини таъминлаш, демократик ҳуқуқий давлат, фуқаролик жамиятини куриш мушкул.

Фуқаролик жамияти институтларининг, жумладан, диний ташкилотларнинг кучи ва салоҳиятидан, шунингдек, муқаддас диний манбаларда келтирилган оилавий муносабатларни тартибга солишга оид нормалардан фойдаланиш ўзининг ижобий натижаларини беради.

Бугунги кунда жамиятда оилавий муносабатларга оид диний қарашлар ва ҳуқуқий муносабатлар ўртасида маълум қарама-қаршиликлар мавжуд бўлиб бу турли муаммоларни келтириб чиқармоқда.

Жумладан, амалдаги қонун нормаларида бўлажак эр-хотин белгиланган тартибда никоҳни давлат рўйхатидан ўтказганларидан сўнг диний расм-русумлар асосидаги никоҳ ўқитилиши белгиланган. Аммо диний манбалар диний расм-русумлар асосида ўқиладиган никоҳ уни ўқий олиш қобилиятига эга бўлган ҳар қандай шахс томонидан амалга оширилиши мумкинлигини белгилайди. Қонуний никоҳни расмийлаштирмаган фуқаролар орасида диний ташкилот вакилининг тушунтириш ва эътирозларига қарамасдан диний расм-русумлар асосидаги никоҳни бошқа шахсларда ўқитиш ҳолатлари учрамоқда. Бу ҳуқуқий асосларга эга бўлмаган ва давлат томонидан тан олинмаган оилада турли ижтимоий муаммоларни келтириб чиқариш билан бирга диний ташкилот расмий вакилининг аҳоли ва жамоатчилик орасидаги обрў-эътиборининг пасайишига ва айни пайтда амалга оширмаган хатти-ҳаракати учун назорат қила олмаганлиги важи билан унга нисбатан турли таъсир чоралари қўлланилишига олиб келмоқда.

Яна бир муаммоли вазият оилада учинчи шахсларнинг аралашуви, шунингдек, ислом шариати нормаларидаги “талок” сўзи билан боғлиқ бўлиб диний нормаларда эр ўзининг хотинига мана шу сўзни уч марта айтиши билан улар ўртасидаги никоҳ риштаси узилиши, улар бошқа эр-хотинлик муносабатида бўла олмаслигини белгилайди.

Оила қонунчилиги ва суд амалиёти оилаларни биргаликда ҳаёт кечира олмаслик важларини текшириб ишонч ҳосил қилгандагина никоҳни бекор қилишни назарда тутди. Юқоридаги ҳолат эса ажримга асос деб баҳоланмайди.

Ушбу муаммоли вазият ҳам оилалардаги расмий никоҳнинг сақланиб қолишига қарамасдан амалда оила бўлиб яшамаслик, эр-хотинларнинг бошқа расмий бўлмаган никоҳга киришиш ҳолатларининг юзага келишига сабаб бўлмоқда.

Ушбу муаммолар ҳақиқатдан ҳам оила институтининг институционал ва ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришни;

оила ва фуқаролик жамияти бошқа институтлари ўртасидаги ижтимоий шерикликни кучайтиришни;

оила институтини чуқур таҳлил қилувчи амалий ва фундаментал тадқиқотлар олиб боришни;

жамиятда анъанавий оилавий қадриятларни сақлаш ва маънавий- ахлоқий муҳитни яхшилашни талаб этади.

Бунинг учун:

ёшлар мажбурий таълимнинг юқори босқичларида ўқитилиш орқали мамлакатда оилавий ҳуқуқий муносабатлар оила қонунчилигидаги секуляр принциплар асосида шакллантирилганлиги, оилада эркак ва аёл муносабатлари ижтимоий тенгликка асосланишини тушуниб етишлари;

диний расм-русумлар асосида тузилган никоҳ ҳеч қандай ҳуқуқий оқибат келтириб чиқармаслигини билишлари;

амалдаги ҳуқуқ нормаларига зид бўлмаган оилавий муносабатларни яхшилашга хизмат қилувчи миллий қадриятларга амал қилиш мақсадга мувофиқлигини тушунишлари;

учинчи шахсларнинг аралашуви жамиятнинг энг кичик бўғини деб таърифланадиган оиланинг парчаланишига олиб келиши мумкинлигини англашлари ва уни ҳимоя қила олишлари;

“оммавий маданият” нинг салбий таъсирига нисбатан иммунитетга эга бўлишлари лозим бўлади.

Шунда “Фаровон оила — жамият равнақининг асоси” концептуал ғояси ҳаётга татбиқ этилишига яна бир қадам қўйилиб кутилган натижаларга эришилади.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ: (REFERENCES)

1. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси /1-модда/
<https://lex.uz/docs/104720>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 июндаги ПҚ-3808-сон қарорига 1-илова Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлаш Концепцияси/ <https://www.lex.uz/docs/3797625>
3. Антонов А. И. Семья как социальный институт // Основы социологии. Курс лекций. Изд. 2-е, часть II. - М.: “Знание”, 1994. - 304 с.
4. Красноярский И. Психология семейных отношений - URL: <http://igkrasn.papod.ru/page1.htm>
5. Цит. П. Томпсон Дж. Л., Пристли Дж. Социология. М.: АСТ, 1998. 496 с.
6. Абдураф Фитрат. Оила ёки оила бошқариш тартиблари // Т.: “Маънавият”, 2000.